

№14

середа, 9 жовтня 2002 року

... Збудував я, люди, Храм оцей Високий.
В ньому Бог єдиний – то Циганське Слово...

Лекса Мануш

РОМАНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ДВОТИЖНЕВИК

РОМСЬКІ НАРОДНІ ВІСТІ
МАНУШАНО РОМАНО НЕВІПЕ

Яг

Ціна договірна

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

СТО РЯДКІВ ЖУРНАЛІСТА - В НОМЕР

Ле губернаторен пгарувен, ай о рома са пре єкг тган

Губернаторів міняють, а рома від того не легше

В червні минулого року наша газета вітала з новим призначенням головою Закарпатської облдержадміністрації Геннадія Москаля, а тепер він очолює урядовий комітет із проблем нацменшин та міграції.

Коли пишуться ці рядки, не встигли затихнути пристрасі в обласному центрі, викликані митингом у рамках всеукраїнської акції "Повстань, Україно!" (а в авторки цих рядків розлукнулася рука, у якій вона тримала авто ручку і блокнот - передягнутий у цивільне мент підйшов непомітно зі спини й, викручуючи руку, вивравав голову газетярську зброю), як прилетіла звістка: прем'єр-міністр А.К.Кінах представив голову ОДА, нового "генерала", народного депутата України з керівних лав єсдеків (о) Івана Різак.

Це, писали деякі мас-медіа, йому подарунок до Дня народження. І зроблений він із ініціатииви Голови Адміністрації Президента Віктора Медведчука.

Президент не зміг приїхати, бо в Києві опозиція геть розійшлася. Що ж, ромам від того, що в краї Геннадій Москаль був при владі чи не півтора року, не полегшало. Мало що змінилось. І пан Дурдинець, який знов отримав мандат депутата в парламенті у Закарпатті, ні до виборів, ні опісля них (коли розсердився, що не обрали й почалися інтриги щодо припинення фінансування паводкових об'єктів) й мизинцем не поворохнув у їх бік,

себто ромів. І днями в таборі с.Чомонин на Мукачівщині бачили розвалені у час паводків будинки... Члени різних комісій - їх навіть не обстежували. Та хіба лише в Чомонині? В Міжгір'ї подібне, інших селах, селищах і містах, де наявні ромські табори.

Іван Різак не новачок у краї. Був заступником у колишнього губернатора, а нині нардепа Віктора Балоги. Певний час перебував, як кажуть, приставленим комісаром до Геннадія Москаля.

Кілька літ хазайнували в краї парламентарії-єсдеки Віктор Медведчук, Григорій Суркіс. Перетиналися й стрічки - голубе паливо йшло до краян. От тільки про ромів забувалося... В Собатині на Іршавщині, де мешкають понад 500 українців і спільки ж (500) ромів, до будинків останніх тепло досі не дійшло... Хоч труби й прокладалися... Подібне в селі Великі Лучки на Мукачівщині.

Закарпатські незалежні видання "Європа-центр", "РІО", "Вісті тижня", інші по-різному відгукуються на те, що добре знаний закарпатцям пан Москаль відбув у Києві. "Се ля ві", - як кажуть французи.

Зміни у ешелоні влади Закарпаття - продовження кризи влади. Вони висвітлили й позицію, зайняту колишнім нардепом від Закарпаття, колись головним рухівцем, шеф-редактором тижневої закарпатської газети "Срібна земля" (він же - голова ХНСЗ та організації ПРП) Віктором Бедем. Після підтримки ним кандидата

Віктора Погорелова "розіревали" з ним вірні соратники Ігор Гаврилів та Петро Скунець (відновлено з їх активною участю "Карпатську Україну")...

Прошу вибачення у читача, зокрема ромського, за цей задовгий екскурс медіа-простір Закарпаття (на мільйон із лишком жителів існує добрий десяток газет!). Мов гриби після дощу (з наближенням президентських виборів) засновуються нові.

Губернатори міняються, а ромам від того не легше. Доводиться говорити, що 90% населення - безробітні. Невдамо дізналися: напередодні ПершOVERЕСЯ проводилися в різних містах України акції з тим, аби жодна дитина шкільного віку не жebraла, себто просила с'яку-таку копійчину на проживання сім'ї (часто безпомічних чи хворих батьків) і себе. Отже, лягай і вмирай.

Офіційна статистика (булетень "Романо Чачімо" №3, 2001-2002 рік) подає таку інформацію: з 25 тисяч ромів Закарпаття мають роботу тільки 700 чоловік, і усі вони зайняті некваліфікованою працею.

Ще це видання пише: "За даними соціологічних досліджень рівень толерантності до ромів ще більш низький, ніж до арабської, індо-китайської й африканської меншостей."

Губернаторів міняють, а ситуація народу рома в Україні не міняється. Очевидно, потрібні кардинальні зміни у владі.

Юлія Зейкан

З усіх боків обступили гори селище Міжгір'я на Закарпатті. Неподаляк центру - вулиця Промислова, на якій розташований ромський табір. Цю рожку, пані Марію, котру бачите на світлині, знають всі. Вона випікає хліб, булочки, пиріжки. Ними смакують і дорослі, і діти.

У номері:

- У ромів Великої Добрної - добрі справи стор. 3
- "Джипсі Карпат" повернулися дипломантами стор. 4
- Доля кіровоградських ромів стор. 5
- Угорська меншина краю стор. 6
- Навколо одного вбивства стор. 8

Передплата
РОМАНИ Яг 2003

Передплативши Всеукраїнську ромську газету "Романи Яг", Ви можете дізнатися про життя, побут, культуру і мистецтво ромів, як вирішуються їхні проблеми, зростає культура і освіта.
Газета виходить двічі на місяць.

Молода, популярна газета меншини			
Наш індекс: 23630			
Вартість видання з доставкою			
1 місяць	3 місяці	6 місяців	1 рік
0,99	2,97	5,94	11,88

Наїс Гейлас е бувші... Зрушили з мертвої точки...

Не чекають "з моря погоди", а облаштовують своє життя

У селі Велика Добронь три ромські табори. Свого часу наша газета розповідала про конфлікт, який став тут: було спалено 12 будинків, у яких проживали роми. Ця історія вийшла далеко за межі області. Та про неї не забули.

Секретар Великодоброньської сільради Єлизавета Федорівна Раті розповідає:

- У Доброні 5694 жителів. З них близько 500 ромів. Є свій депутат - Василь Лакатош. Що сказати про нищю ситуацію? Живемо у мирних стосунках. Будинки відбудовані, зводяться нові. Дбаємо про навчання ромських дітей. Раніше вони ходили в загальноосвітню школу. Тепер американсько-голландський фонд закупив будинок для школи. Можете побувати там, все побачити своїми очима. А щодо проблем, які турбують сільраду, то вони наявні. Деякі сім'ї приймають приїжджих із інших регіонів, які не мають прописки. Найголовніша проблема - паспортизація. У зв'язку з тим, що сталася пожежа, ніяк не вдається поновити документи: паспорти, свідоцтва про народження. По можливості намагаємося надавати соціальну допомогу сім'ям, де є більше дітей.

Школа, як писанка

Напередодні Дня працівника освіти переступили ми поріг школи, де господарюють молоді вчителі. Один із них Жолт Орос, студент Вищої школи в Угорщині, ділився:

- Це приміщення нам придбав американсько-голландський фонд. Тут приємно працювати. Діти безкоштовно отримують обід і підвечірок, хочоче йдуть на навчання. Класи повністю заповнені.

Вароді Аготон (Агі), вчителька 3-го класу:

- У моєму третьому класі навчаються 18 дітей. Всі відвідують школу. Пропуски бувають хіба що з поважних причин - через хворобу. Чимале значення має й те, що о 10 години отримують булочку, чай, а також дітям привозять обіди. Всі вже уміють читати й писати. До роботи ставлять з усією душею. Розумію, що ромським дітям нелегко сидіти довгий час за партою, тому урізноманітнюю уроки, роблю перерви. Все, що від мене залежить, роблю, аби в життя ромські діти йшли повноцінними людьми.

А загалом у школі навчається 70 дітей. Добре, що є можливість здобувати знання.

У другому класі - 11 дітей. Всі акуратно одягнені, причесані. Розмовляємо з хлопчиками та дівчатками.

Деметер Рената, Форкош Лівія, Пап Золтан, Пап Тібор, Ернів Лакатош та інші навперей говорять про уроки, які вони люблять. Скажімо, Рената Деметер з нетерпінням очікує уроків математики і читання. Пап Тібор теж цікавиться математикою.

Більшість дітей із табору по вулиці Кірова. Там розташовані 54 хати.

Цікавою вийшла у нас зустріч із вихованцями початкових класів. Був післяобідній час і застали лише двох педагогів.

Господарюють нівроку!

На сьогодні у всіх ромських таборах Великої Доброни йде підготовка до зими. Певне число мешканців перебувають на заробітках, в тому числі й депутат Василь Лакатош. Ті, хто залишився в селі, займаються роботами: збирають врожай. Місцеві угорці (село угорське) запрошують допомогти виконати ті чи інші господарські роботи.

Звертають на себе увагу дві будівлі, які поруч з ромськими будиночками. Та ще купили готових саманних цеглин для новобудови.

Куратор реформатської церкви Петро Іванович Рац

із задоволенням повів нас оглянути приміщення реформатської церкви, похвалившись банно-пральним комплексом. Який поруч.

- Все це допомогло побудувати голландська місія. Понад сто вірників ромів щонеділі приходять до нас на молитву. Це - Еміл Лакатош, Степан Пап, Лола Рац, Матільда Аміт, інші. Ще у нас двічі на тиждень проходить читання Біблії, які проводить пастор-угорець.

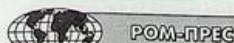
А ще куратор розповів, що з угорським населенням немає жодних проблем. Мають п'ять гектарів родючих земель, на яких вирощують овочі, фрукти та інше. Ними і забезпечують свої сім'ї, а залишок продають. Це такі потрібні родинам живі гроші.

Майже поруч із церквою зводиться новий будинок. Степан Іванович Рац споруджує простору новобудову. Куратор церкви в курсі всіх справ у таборах. Радіє з того, що роми відвідують три школи. Одна з них, як гімназія.

Вже коли мали відїжджати, підійшла Маргарита Ернестівна Куруц, 1966 року народження. Вона мати п'ятиох дітей, чоловік їздить на заробітки. Не має можливості оббивати пороги різних кабінетів у райцентрі. Коли згоріла хата, то пропали й документи. Тепер щоразу, коли звертається, щоб виготовити паспорт, постійно їй погрожують штрафом. Просить редакцію газети і Товариство "Романі Яг" розібратися і допомогти.

Ернест Бучко,
Юлія Зейкан,
Марія Ілліш,

Мирослав Горват (світлина).
Ромський табір с.Велика Добронь на Закарпатті

У місті - спалах сальмонельозу

Ужгород. Чимало жителів обласного центру Закарпаття стали заручниками спалаху сальмонельозу. Тільки протягом вересня інфіковано стільки ж хворих людей, як за попередні вісім місяців. Всі вони вживали яйця, м'ясо та молочні продукти куплені на ринках міста.

Вантажівка везла нелегалів

Нижні Ворота (Закарпатська область). Тут в гірській місцевості затримано групу нелегалів, які з Києва діставалися в Закар-

паття. У вантажівці було виявлено аж 16 "гостей", замаскованих у тайнику з мішками з зерном.

Слідчі відділу УСБУ порушили кримінальну справу проти перевізників.

Чи працюватимуть роми на заводі, побудованому японцями?

Ужгород. В Ужгородському районі на Закарпатті проживає кілька тисяч ромського населення. Лише до десятка з них мають роботу. І ось юбнадїлива звістка - через місяць на території СЕЗ Закарпаття в Ужгородському районі поблизу Холмока японський концерн споруджуватиме підприємство вартістю 20 млн. євро. Вироблятиметься електропроводка для автомобілів. До

речі, японці навчатимуть майбутніх робітників.

Молоді роми Холмока, Сюрте, інших сіл сподіваються, що керівництво району та області подбає, аби й вони отримали роботу.

Божа Матір з'явилася дівчаткам

Вільхівка (Закарпатська область). Двом дівчаткам з Вільхівки на Іршавщині з'явилася Божа Матір. З цього приводу точаться різні розмови. Чимало ромів навколишніх таборів теж побували на місці сенсації.

Населення Закарпаття - старішає

Ужгород. Як повідомила в.о. начальниці відділу соціальної статистики облуправління статистики Марія Осипчук, населен-

ня наймолодшої області України - Закарпатської - старішає. Люди похилого віку (жінки старше 55 і чоловіки - 60 років) становлять 17,6% постійного населення області. Народжуваність катастрофічно падає. Зростає число тих, хто отримує пенсію за віком. Іх на сьогодні - понад 190 тисяч.

Скажений пес - гірший за татарина

Ужгород. У країнах Західної Європи постійно проводять вакцинацію диких тварин. В Україні навіть домашнім улюбленицям цього не завжди роблять. А між тим необхідно робити ін'єкції від сказу - трагедія від укусу собак дуже небезпечна.

Про вищесказане необхідно пам'ятати ромам, які чи не в кожному дворогосподарстві мають собак.

Романе культураке дівеса шундъолає анде Закарпаття

Дні ромської культури відлунювалися в Закарпатті

Федеральна національно-культурна автономія російських ромів, Московський музично-драматичний театр "Ромен", російський філіал міжнародного союзу ромів 26-28 вересня 2002 року вдруге проводили Дні ромської культури у Москві під егідою Міністерства культури Російської Федерації.

На ці урочистості були запрошені представники Закарпаття, зокрема ансамбль "Джипсі Карпат", яким керує голова Товариства угорських ромів Тиберій Горват, а також голова культурно-просвітнього товариства "Романі Яг", шеф-редактор газети "Романі Яг" Аладар Адам. Спонсорами поїздки були С.М.Ратушняк і В.В.Погорелов, яким висловлюємо велику і щирю вдячність за виділення коштів для поїздки представникам ромської меншини.

На фестивалі також були запрошені майстри ромського мистецтва з близького і віддаленого зарубіжжя - Білорусії, Молдови, Норвегії, Франції, Фінляндії, Швеції та ін.

З України у міжнародному фестивалі Днів ромської культури в Москві брали участь 3 колективи: Київський державний ансамбль "Романс", керівник заслужений артист України Ігор Крикунов; ромський ансамбль із Києва під керівництвом Михайла Прокоф'єва та ансамбль із Закарпаття "Джипсі Карпат", яким керує Тиберій Горват.

Урочисте відкриття Днів культури відбулося 26 вересня у Палаці культури ім. 40-річчя Жовтня. Тут же була організована виставка, на якій були представлені картини, національні костюми, музичні інструменти, архівні документи з історії ромів, фотома-

теріали, національні сувеніри, література, аудіо і відеокасети.

Після ознайомлення з історико-етнографічною виставкою розпочалося засідання міжнародного Круглого столу з проблем ромів у сучасних умовах.

Привітали присутніх на засіданні Круглого столу віце-президент Міжнародного союзу ромів із Швеції В.Фамульсон та доктор педагогічних наук, президент ФНКА російських ромів Г.Деметер.

Із цікавою доповіддю про кардинальні напрями взаємодії етнічних меншин з органами виконавчої влади виступив професор, консультант Апарату уряду РФ М.Бугай. Про проблеми ромів у міжнародних організаціях розповів радник департаменту МІС РФ з справ співвітчизників і прав людини С.Толкалін. Координатор Міжнародної організації з міграції Ольга Озборная виступила з доповіддю "Презентація гуманітарної і соціальної програми для жертв Голокосту". Поділившись своїм досвідом про естетичну освіту і виховання ромських дітей директор школи-студії ромського мистецтва "Гилори", хормейстер В'ячеслав Деметер.

Про діяльність і проблеми ромських громадських об'єднань на Уралі розповів голова Катеринбурзької ромської національно-культурної автономії Ян Сокол. Як випливають компенсацію ромам - жертвам нацистського переслідування - і проблеми під час отримання цих грошей, саме ці питання порушувалися у доповіді директора з організації експертів і виплат Фонду "Взаєморозуміння і примирення" С.Тручачова. Юрист Московської Гельсінської групи Ірина Серге-

єва виступила про порушення прав людини серед меншин у Росії, в тому числі й ромів, і навела кілька жальливих випадків у Псковській області, Волгограді, Санкт-Петербурзі та інших містах. Ксенофобія щодо ромів триває й нині. Тому всім ромським товариствам треба об'єднатися і порушувати питання про захист ромського населення.

На засіданні Круглого столу в Москві з доповіддю виступив і наш представник із Закарпаття - голова культурно-просвітнього товариства "Романі Яг", шеф-редактор газети "Романі Яг", член Ради представників громадських організацій національних меншин України при Президентові України А.Адам. У своїй доповіді "Дискримінація ромів Закарпаття і висвітлення її на сторінках газети "Романі Яг" А.Адам розповів про низький життєвий рівень ромів порівняно з іншими представниками національних меншин, безробіття. Ці теми неодноразово порушувалися на сторінках всеукраїнської ромської газети і навіть кілька прикладів із різних статей газети. Працевлаштування, соціальна допомога незахищеним групам, підготовка ромських спеціалістів, байдужість органів місцевого самоврядування до проблем ромів, які проживають в аварійних бараках, упереджене ставлення до ромів з боку міліції, виділення найгірших ділянок землі для ромів і т.д. Одне із болючих питань дискримінації ромів - освіта. Ромські діти або взагалі не ходять до школи або відвідують сергеровані "ромські школи". Низька якість навчання дітей призводить до того, що частина дітей не закінчують навчання.

Учасникам Круглого столу були подаровані українсько-ромський розмовник, який випустило товариство, останні номери газети "Романі Яг" і дитячий журнал "Кгаморо" ("Сонечко").

Присутні були в захопленні і не могли повірити, що в Україні на Закарпатті проводиться така культурно-просвітня робота.

Наступного дня, 27 вересня, відбувся гала-концерт на прилеглому до Палацу культури стадіоні, прологом до якого стала святкова вистава з минулого ромів - з кіними, кибитками, ватрою на полі стадіону.

Урочисто було піднято національний прапор ромів. Гімн "Джелем, джелем" виконували усі присутні на стадіоні стоячі. Від усього баченого і приємного відчуття мороз йшов по шкірі. Парад артистів відкрили роми Росії. Далі по колу йшли представники України, Білорусії, Молдови, Угорщини і майбутні продовжувачі ромських традицій - молодь і представники ансамблю "Джипсі Карпат".

Відкриття святкування Днів ромської культури в Москві президент Федеральної національної культурної автономії ромів Росії професор, доктор педагогічних наук Г.С.Деметер.

Першими на сцену вийшов дитячий ансамбль "Гилори" школи-студії ромського мистецтва В.Деметера. Далі лауреат фестивалю народної творчості в Москві і в Польщі ансамбль "Лулуди" - керівник М.Ільїнський. Глядачі познайомилися і з такими популярними колективами, як "Іло" - художній керівник М.Васильєв, ансамблем "Руська рома" - керівник І.Сакізіч, "Гіля ромен" - керівник заслуженої артист Росії В.Маштаков. Серед учасників були заслужені

артисти і переможці багатьох конкурсів такі, як Любов Деметер, дует "Ромен", Петро Деметер, Надія Оглу, Галина Волошина і Христина Барисва та ін. Словом, зірки ромського мистецтва.

Велику роль у Днях ромської культури відіграв театр "Ромен", який нещодавно відзначив своє 70-річчя. Він являється культурним центром ромів, кузницею не тільки артистичних кадрів, але й творчої інтелігенції. Перед закриттям Днів ромської культури у Москві з прекрасною джазовою програмою виступив Закарпатський ансамбль "Джипсі Карпат", яким керує голова Товариства "Унг ромен" Тиберій Горват. Закривав фестиваль виступ Київського державного ромського театру "Романс" під керівництвом заслуженого артиста України Ігора Крикунова.

Щирісердність, задушевність ромських пісень і мелодій, дух свободоловства ромського народу зачарували слухачів виконанням мелодій здбаними музикантами ансамблю "Джипсі Карпат". А соліста цього ансамблю Йосипа Горвата, який виконував пісні ромською й угорськими мовами, постійно викликали на біс і стоячі аплодували. Аж наші музиканти грали вживу. На жаль, більшість учасників грали і співали під фонограму. Сталося так, що у знаменитій ромської артистки Ради Волшанінової під час виступу була пошкоджена фонограма. Вона була у розпачі. Музиканти ансамблю "Джипсі Карпат", які вживу почали акомпанувати відомий співачці без репетиції. І Рада під акомпанемент наших музикантів прекрасно виконала заплановану ромську пісню.

Тому недарма ансамбль "Джипсі Карпат", який вживу грав і вкладав уся душу під час виступу, завоював перше місце і повернувся з нагородами.

В останній, третій день свята, в театрі "Ромен" було показано спектакль "Ми - ромі", у якому зайнята уся труппа театру, брав участь у спектаклі і сам керівник, народний артист СРСР Микола Сліченко.

Фестиваль закінчився прекрасним видовищем - феєрверком. Із чудовим настроєм і прекрасними враженнями від організованого свята - Днів ромської культури і закарпатські учасники повернулися додому.

Аладара Адама

На світлинах: (зверху) делегация ромів Закарпаття серед учасників Днів ромської культури Росії;

(знизу) святкове представлення учасників гала-концерту.

Приміщення автовокзалу, здається, аж розпеклося від задушливої спеки. В кутку, де трохи прохолодніше, розташувалася циганська родина: мати і син. Чорноокий хлопчик бігає по вокзалу, втомившись, притулюється до матері, споглядаючи столік з привабливим написом "Морозиво".

- Мамо, хочу морозива! - капочить хлопця.

- Де я тобі грошей візьму? - стомлено зітхає мати, чорнява красуня у довгій квітчастій сукні. Звертається до своєї сусідки, з

якою познайомилася, продовжуючи перервану бесіду:

- Гроші чоловікові не заплатили, а він же цілий місяць на тих буряках мордувався, вернувся додому сам не свій. І на базарі нічого продати не можна, всі тільки їжу купують, де вже лідям до одягу! Дітей полишила дома, а сама з малим до матері

їду, може, дасть якусь копійчину, потім повернемо. Таке життя настало - хоч лягти та помирити.

- Ну, мамо, хоча морозива! - не вгаває малий.

- Я тобі вже сказала: грошей немає! В мене лише одна гривня залишилася, хліба купити, нам же всю ніч їхати! Хто в мене їсти запросить?

НОТАТКИ З НАТУРИ

Морозиво

Але хлопчик ніби не чує.

- Хочу морозива! - і на смуглявому личку вже видно дві мокрих стежинки.

Жінка, яка розмовляла з циганкою, порпається у великий сумці, витягає з гаманця копійки:

- Ось тобі на морозиво!

- Та що ви, не треба! - відмовляється мати. Дістає з кишені суціль складену вчетверо гривню, простагає синові:

- На, біжи, купи морозиво! П'ятдесят копійок назад повернеш, на півбуханця хліба саме

вистачить. Нічого, якщо доберемося, світ не без добрих людей!

Хлопчина, підстрибуючи, біжить до століку і незабаром повертається з морозивом та здачею для матері. На обличчі хлопчика - задоволення, яке не піддається опису. Він ще не розуміє, як дорого довелось матері заплатити за задоволення дитячої примхи, віддавши останні гроші на хліб... Притулившись до матері, хлопчик ласує морозивом.

Олена Марчук,
м.Донецьк

"Уповноважено-сіклібе"

"Уповноважена освіта"

Здобути вищу освіту, а тим більше отримати роботу для ромів дуже важко, може тому, що роми мають дуже багато проблем у різних сферах життя.

По-перше, освіта - рівень якої у ромів є найнижчим в Україні. Понад 94% ромів не закінчили загальноосвітньої школи, близько 2% мають вищу освіту.

По-друге, низький рівень освіти призводить до безробіття, понад 74% ромів є безробітними. У них немає можливості отримати будь-яку роботу. Лише від 3 до 5% ромів отримують пенсії.

По-третє, велика кількість ромів живе у приватному секторі у складних побутових умовах, що призводить до високого рівня захворювань і дитячої смертності.

Все більша кількість ромської молоді розуміє, що освіта є провідним фактором їхньої інтеграції. Роми хочуть мати однакові права та умови для свого розвитку і розвитку ромських громад. Вони можуть стати силою, що сприятиме позитивним змінам у ромських громадах. У середовищі ромів є потяг до навчання рідною мовою. Тому ромські організації створюють недільні ромські школи та студії, в яких викладають ромську культуру, традиції, мову тощо. Однак виникає проблема: вчителів серед ромів дуже мало, тому до ромських шкіл запрошують вчителів неромського походження та ентузіастів з числа носіїв ромської мови. Не можна сказати, що рівень викладання в ромських школах дуже високий, це пов'язано з низкою проблем - таких, як мала кількість вчителів ромської мови, не володіння вчителями загальноосвітніх шкіл специфікою роботи з ромськими дітьми, відсутність навчальних матеріалів тощо.

Для вирішення цих проблем Інститутом післядипломної освіти та Інформаційним жіночим центром було ухвалено рішення організувати семінар для вчителів ромських недільних шкіл та вчителів загальноосвітніх шкіл, у яких навчаються багато ромських дітей.

Другий етап довгострокового семінару "Уповноважена освіта" проводився у м. Києві з 23 по 28 вересня 2002 року. У семінарі брали участь вчителі Ізмаїла, Одеси, Харкова, Чернігова, Києва, Ужгорода, Кіровоградської області. Серед учасників семінару були вчителі ромських недільних шкіл та загальноосвітніх шкіл, серед учнів яких 50% становлять ромські діти.

Учасники семінару ознайомлені з новою методикою викладання з урахуванням ромської специфіки.

Після закінчення першого етапу семінару учасники підготували роботу за обраною темою. Більшість з них виклала в роботах результати практичної роботи в школах за методикою "Уповноваженої освіти".

Результати роботи педагогів за методикою запропонованою "Уповноваженої освіти" демонструють неабиякі здібності ромських дітей до навчання, а також високий рівень успішності ромських школярів, котрі навчаються у спецшколах.

Федір Кондур

ТАКЕ ВОНО, ЖИТТЯ... РОМСЬКЕ!

Кай є сув, кго те о тгав Куди голка, туди й нитка

Розлучаються двоє, розпадається сім'я. Звісно, це завжди трагедія - для неї, для нього. Але якою болісною на тривалі роки раною стає розлучення, якщо залишаються діти, однаково любими батьком і матір'ю? Мудрі люди в таких випадках кажуть: розлучаються один з одним, а не з дітьми.

Тож і радять батькам: прислухайтесь один до одного, виховуйте разом своїх рідних дітей. Застерігають: сліпа ворожнеча батька чи матері може скалічити дитячу душу. Та, на жаль, далеко не всі подружжя прислухаються до цих слів.

Одні не хочуть, інші не можуть переступити через особисті образи, а діти при цьому страждають.

Іноді між батьками йде навіть боротьба за них. Як бути? Звернутися за допомогою до опікунської ради, суду, щоб силою закону встановити справедливість? Але хіба завжди можуть офіційне рішення чи постанову розставити крапки над "і" в делікатній справі людських стосунків?...

Можливо, когось із сьогоднішніх читачів газети "Романі Яг" ця розповідь підштовхне до роздумів, а хтось, втративши віру розплутати цей горділий вузол, посилає нам крик про допомогу.

Повірте, шановні читачі, життя іноді повертає так, що не придумав нічого силою уяви. Ось що розповів мені знайомий молодий ромський хлопець з Кіровоградщини.

"... Яюсь років три тому на зупинці автостанції я звернув увагу на молоду ромку. Вона тримала біля своїх грудей немовля і гірко-гірко плакала. Та так, що нічого і нікого не помічала навколо себе. Я майже підхопив маля, коли вона однією рукою не змогла його втримати, бо іншою витирала слези. "Спасібо туки чгаво", - подякувала мені. Допоміг їй сісти в автобус, спробував заспокоїти. З'ясувалося, що чоловік її "сплутався" зі своєю двоюрідною сестрою і разом "викинули" її з хати з дітьми на руках. Навіть зраджував їй у неї на очах... тому вирішила їхати у село до своїх батьків. (До речі, я теж з того села).

Чесно кажучи, ця ромка мені дуже припала до душі. Знаю її батьків. Батько все життя працював у колгоспі ковалем. Одне слово, як кажуть, у неї бахталі сім'я! Я став часто бувати у цій сім'ї, щоб частіше спілкуватися з нею, бавитися з її дитячком. Минуло небагато часу. Її дитя почало звати мене дадом (татком), звикло до мене, як побачить - одразу рученята свої простягає. Ну, така ж

любя дитина! Та й чий же він тепер, як не мій?... Ось тоді і з'явилось горе. Бачте, знайшовся рідний батько моєму синові. Згадав, що десь є синок. А хіба можна назвати його батьком, який через свою коханку, вигнав дружину із дитиною з хати, а та ще давала волю своїм рукам... Але йому не пощастило зруйнувати нашу сім'ю..."

А ось ще одна невесела розповідь Анжели Б. з Кіровоградської області: "У 14 років моя мама віддала мене заміж. Такий уже у наших ромів звичай, рано виходити заміж. Відгуляли ромами весілля. Не розписувалися, бо роки мої ще не дозволяли... Він старшим був за мене на багато років, був неодноразово одруженим. Але моя мама все одно погодилася на мій шлюб з ним. Іван вирішив забрати мене одразу після весілля у місто Нижньовартовськ.

Заперечити йому, щоб не їхати так далеко від свого краю, де народилася і виросла (хоча, я навіть у своєму райцентрі не була жодного разу), не могла.

Розуміла, що тепер його дружина і перед людьми, і перед Богом. А тому, як кажуть, куди голка, туди й нитка. Та вже з першого дня чоловік став принижувати мене, знущався, виривав коси, які так подобалися моїй мамі. Але я нікому про це зізнатися навіть не могла, листа не писала. Мама часто замовляла мені розмови по телефону, цікавилася моїм життям, але я говорила, що все добре, що Іван шанує. А мої очі заливали слези, серце облікалося кров'ю. А я все мовчала. Чоловік же вважав мене ледаркою, а куди і хто мене прийняв би на роботу в чотирнадцять років?

Я все була поруч зі свекрухою, що могла, допомагала їй по господарству. Пізно лягала спати, до сходу сонця вставала, щоб приготувати чоловікові сніданок, а свекрусі - чай..."

А згодом ще й завагітніла. Що лишалося робити? Народила йому сина. Дійшло до того, що свекруха зі своєю донькою стали рукам волю давати. А чоловік робив вигляд, ніби й не бачить.

Піду в якийсь закуток, пригублюю дитя і виплачусь... Тим лише й заспокоювала себе, бо була на чужині самотньою. Мій Іван не проти був погуляти у гучній компанії... Я мовчала. Знову вагітність, бо не знала як остерігатися і боялася робити аборт... Так і другий син з'явився у нас. А життя спокійного так і не було...

Ось так усі чотири роки я провела на Півночі.

Потім чоловік поїхав на Кіровоградщину в Бобринецький район і там знову одружився. Знову там же відгуляли весілля, а мене залишив з двома дітками на чужині. Не стерпіла, відправила матері телеграму, щоб приїхала і забрала нас. Мама прилетіла, і ми нишком втекли на літак, аби свекруха не наздогнала зі своїми "фашистами"...

Та коли почув чоловік, що я знову біля своєї матері, то зіграв чудову роль. Став вибачатися, проситися, аби зійти за ним. Приїхав у село ввечері легковою машиною - запам'ятала тільки її номер 18-48, підмавав мене з дітками, вкинув у машину. Вивіз за село, мене випхав, даючи волю рукам, а з дітьми втік.

Звичайно, я щодуху бігла через усе село, кричала, плакала. Сказала матері і родичам. Але спочатку звернулася до мільйонерів. Одного не було вдома. Пішла до іншого. Той зателефонував у райвідділ, а там відповіли: "Ідьте у Кіровоград... я передам усе туди, можливо, знайдуть". Ми не галяли часу, були в Кіровограді, і на залізничному вокзалі, і в аеропорту, але знайти діток так і не вдалося.

У Кіровограді були і в юриста УВС, але, на жаль, нам відмовили допомогти відшукати дітей. Мотивуючи тим, що у нього є право на них, мовляв, відібрати у батька дітей неможливо.

Та невже цей закон може існувати для справжньої матері, материнського серця, для матері, яка виношувала і народила крихоток на світ Божий? Чому у матерів-зозулів не відбирають дітей, не позбавляють їх материнства? А за що мені така кара? Чим провинилася перед Богом і людьми?..."

Відтоді минуло кілька років. Я знову зустрівся з Анжелою.

- Анжело, як живеться тобі сьогодні?

- Спасибі, що поцікавився життям моїм, - відказала Анжела, - після всього того, що було у моєму житті, змушена була помиритися з чоловіком заради дітей. Кілька років жила з ним знову в Нижньовартовську. А згодом ми переїхали з сім'єю сюди. Діти мої вже підростили. Тепер їх у мене вже троє. Два сина і одна донька. Але мій чоловік все одно, як гуляв так і гуляє... На роботу, правда, їздить аж на Північ. Два місяці там, на Півночі, а один місяць тут, біля нас. Ось так і живемо.

- Хай щастить тобі, Анжело, у твоїй долі!

Леонід Савицький,
Кіровоградська область

Дьєрдь Дьєрдьович Дупка:

"Пгенел ле романе лідеренге те авен кгетане песка інтелегенціяга"

"Раджу ромським лідерам піклуватися за свою інтелегенцію"

Із головою Товариства угорської інтелегенції Дьєрдем Дьєрдьовичем Дупкою зустрітись було не так просто через постійні відрядження в Угорщину та різноманітні заходи в області. Та врешті-врешт розмова відбулася, і відразу стало зрозумілим, що це людина розумна, цікава й дійсно належить до представників інтелегенції.

- Дьєрде Дьєрдьовичу, як з'явилося ваше "немовля" у вигляді Товариства угорської інтелегенції Закарпаття?

- У лютому 1988 року представниками угорської інтелегенції, в основному молодими письменниками, було створено гурток ім.Йожефа Атти. Очолив гурток молодий журналіст Шандор Горват. А я став співголовою. Сюди входили також Йосип Жіліцький, Фодов Шандор, Карой Балла та інші.

Представники нашого гуртка мали тісні стосунки з закарпатськими українськими письменниками. Згодом, коли розпочався національний рух, то цим скористалися члени національної Спліки письменників Закарпаття і створили українське Товариство ім.Т.Г.Шевченка. Ми їх привітали, а вони запропонували нам допомоги створити угорське товариство - Товариство угорської культури Закарпаття. Президентом цього товариства став Фодов Шандор, а я - відповідальним секретарем. Крім питань національної культури, екології і побуту угорського населення, ми займалися й проблемами угорськомовних ромів. І тільки випадковість наштовхнула мене створити окреме товариство ромів.

- А що це була за випадковість?

- Угорське телебачення у 90-х роках знімало фільм про Ференца Ракоці II - керівника національно-визвольного руху в Угорщині початку XVIII ст., який був спрямований проти влади австрійської династії Габсбургів. У 1703 р. Ф.Ракоці II очолив повстання курців. Повстання охопило й Закарпаття, воно було придушене у 1711 році.

Під час зйомок цього фільму угорські тележурналісти познайомилися з Є.М.Адамом - знаменитим ромським скрипалем, батьком Аладара Адама, який розповів, що його прапрадід і прадіди були придворними музикантами Трансильванських князів і грали для Ференца Ракоці II й графа Миколи Берчені. Вірогідно, що вони грали, коли в Ужгородському замку приймали посла Петра I, котрі приїжджали з метою допомогти народно-визвольному руху в Угорщині.

До того ж до нашого Товариства часто зверталися роми з різноманітних питань по захисту їхніх прав. Тому виникла у мене думка створити окреме ромське Товариство, де б самі роми займалися вирішенням питань ромської меншини.

- Цікаво знати, Дьєрде Дьєрдьовичу, як представники угорського товариства інтелегенції допомогли ромським лідерам створити своє окреме товариство, особливо колективу "Романі Яг" "стати на ноги" й зробити перші кроки?

- Звичайно, у ромських лідерів не було досвіду займатися громадською роботою і створювати свої організації. Тому представники нашого Товариства зайнялися конкретно допомагати ромським лідерам створити свою організацію. Почали з конференції. Установча конференція першого обласного ромського товариства "Рома" відбулася у жовтні 1990 року. На ній були присутні члени товариства ромської меншини, які числилися у нашій організації, делегати ромських громад обласного центру з різних районів Закарпаття. Близько 200 членів брали участь у цій конференції. Я виступив з доповіддю, запропонував організувати ромське товариство, яке б очолював А.Є.Адам. Допомогли правильно оформити установчі документи й підтримували один одного. Наприклад, у В.Бережному несправедливо образили ромів. Члени товариства ромів звернулися до нас. Я тоді був депутатом обласної ради. Ми через товариство в Угорщині заступилися за ромів. Проблему вирішили на користь останніх. Ось так вперше за всю історію нашого краю ромські лідери взялися за вирішення гострих проблем, національної культури, побуту, соціально-економічних питань ромів. Своє товариство назвали "Рома". Співголовою також став Йосип Адам. Але пізніше, у травні 1993 року, частина членів правління "Роми" дійшли думки, про створення окремого ромського об'єднання культурно-просвітницького товариства "Романі Яг", бо у двох співголів часто була відсутня однаковість у прийнятих рішеннях і планах.

Наше Товариство угорської інтелегенції Закарпаття надавало практичну допомогу для створення Товариства "Романі Яг". Лідером нового ромського об'єднання став А.Є.Адам. Я познайомив членів їхнього товариства з ромським товариством в Угорщині. У них зав'язалися ділові й дружні зв'язки, які тривають й нині. Так я став "хрещеним батьком" Товариства "Романі Яг". Й нині допомагаємо вирішувати спільно різноманітні проблеми й радімося.

- Розкажіть, будь ласка, коротко про себе.

- Народився на Виноградщині у с.Бобове в 1952 році у багатодітній селянській сім'ї. Закінчив Петрівську середню школу. Після строкової служби вступив в УжДУ на філологічний факультет угорського відділення, який закінчив у 1979 році й почав працювати в редакції газети "Карпати газет" з 1976 по 1993 роки - редактор видавництва "Карпати". У 1992 р. став засновником американсько-угорсько-української фірми "Інтермікс", основний напрям діяльності якої - видання книг. Належу ще й до тих, хто був засновником Товариства угорської інтелегенції Закарпаття. Є головою цього товариства. Автор 16 окремих творів. Одружений. Дружина Едла Юривна завідуює інформаційним центром, де оформляють документи і видають посвідчення статусу закордонного угорця. Маю двох синів: Нандор - студент УжНУ й Жолт, який працює кореспондентом у Будапешті одного з угорських журналів.

- Якими питаннями займається Товариство угорської інтелегенції Закарпаття?

- Наше Товариство не займається політикою. Основне завдання організації - допомогти угорській інтелегенції вирішити свої особисті проблеми, а угорському населенню зберегти свою мову, культуру, побут і боротися з безробіттям. Маю трьох заступників. Шандор Горват відповідає за мистецтво, культуру й літературу. Єлизавета Готвай зай-

мається науковими питаннями й освітою. Іштван Туровці веде роботу з економічних питань. Є й молодіжна організація, яку очолює Нандор Дупка. Тут вирішують такі питання, як навчання, культурне дозвілля, спортивні змагання, літній відпочинок та ін. У наше правління входить близько 20 чоловік. У семи районах області, де у 130 прикордонних селах проживають угорці, є свої окремі організації представників угорської інтелегенції. Їхнє завдання - допомогти сільському населенню угорців вирішити проблеми безробіття й інші соціальні питання. Належу також до багатьох інвесторів з Угорщини. Уже є більше ста спільних українсько-угорських підприємств, які дають можливість реалізувати свою спеціальність і надати роботу багатьом людям. Наприклад, у с.Петрово відкрито консервний завод, який уже прибутковий, де працюють понад 100 чоловік.

Бо якщо є робота за місцем проживання, то відпадає питання залишати свій дім і батьківщину в пошуках тієї ж роботи. Таким чином створено уже понад тисячу робочих місць. І це - наша мета.

Багато часу витрачаємо на оформлення документів для одержання посвідчення, яке засвідчує статус закордонного угорця. Завдяки цьому посвідченню угорці, котрі проживають у Закарпатті, мають пільги - безкоштовний проїзд для пенсіонерів і чотириразовий для інших, а також мають право там лікуватися,

працевлаштовуватися й відпочивати. А школярі мають однакові пільги, які там існують, з угорськими школярами.

Багато наших випускників шкіл навчаються в Угорщині за направленнями Товариства угорської інтелегенції Закарпаття у різних вищих навчальних закладах.

- Які плани на майбутнє у вашого Товариства?

- Хотіли б, щоб Україна вступила у Європейську унію. А це вирішило б багато економічних, соціальних, національних і культурних проблем. Щоб завжди були дружні зв'язки між двома державами, а інтелегенція Угорщини допомагала інтелегенції України і навпаки. Адаже Угорське королівство мало дружні зв'язки з Київською Руссю. Дочка Ярослава Мудрого була дружиною угорського короля, а Анастасія, дочка угорського короля, була дружиною Галицького князя. Ці приклади дають підставу для наслідування дружніх зв'язків.

- І насамкінець. Що побажаєте читачам, працівникам "Романі Яг" і взагалі всім ромам?

- Насамперед міцного здоров'я, творчих успіхів і натхнення. А ромські лідери, щоб захищали інтереси ромів й піклувалися про те, щоб стало чимбільше ромської інтелегенції. А для цього ромам треба вчитися й отримувати вищу освіту. Тоді вони зможуть робити корінні зміни і відчувати себе повноцінними й рівними з усіма, зберігати свої традиції, культуру й розповсюджувати серед інших культур населення.

Розмову вела
Волика Опаленик,
кореспондент газети
"Романі Яг"

На світліні: представники меншин Закарпаття на міжнародній конференції з питань проблем Євроregionу у місті Мішкольці (Угорщина).

Презенто доля - воя

Подарунок долі - воля

У м.Чоп близько ста чоловіків відчували на собі жахи Другої світової війни. На них були заповнені анкети-заяви до швейцарських фондів як жертв Голокосту. Вони ще сподіваються на компенсацію, щоб хоч трохи полегшити своє важке життя. Багато з них вже помирало через хвороби і вік, так нічого і не отримавши. Коли заповнювала анкету цим людям, я відчувала ці приниження - фізичні й моральні, яких їм завдала війна. Вони не можуть забути брутальності, садизму, обману. Зараз, у період демократії, свободи слова, у людей з'явилась можливість розповісти про ті події, вилити біль своєї душі. А коли людина розповість про своє горе іншій людині, то думає, що вона не самотня, що хтось їй допоможе, хоча б морально. У ромів зажеврїлась надія, що вони можуть отримати довоочікувану грошову компенсацію за поневіряння у роки війни. Добре, аби це сталося ще за життя, бо багато з тих, хто переніс пекельні муки, вже сплять внічим сном.

- Пані Розаліє Ігнатівно, ви добре пам'ятаєте, що діялось у Чопі під час війни. Я розумію, про це важко говорити, тим більше, що ви важко хворієте.

- Так, я добре пам'ятаю ті часи, хоча роки швидко спливали, і рада, що залишилася живою, а то могла бути застреленою, як розстрілювали інших євреїв. Мені тоді було 20 років. Вже була одружена з Калманом Балогом, котрий служив в Угорщині у місті Естергом. Чекали дитину, була вагтною на сьомому місяці. Спочатку німці забрали всіх євреїв. Потім змусили ромів викопати велику яму біля дороги. Ми не знали діл чого. Коли ями були вже викопані, до них підвели євреїв і нас змусили дивитися, як вони падали туди від фашистських куль. А потім солдати кричали, що настала наша черга.

- А чи була у вас можливість втекти звідти або попередити своїх?

- Ні, вони нам навіть дихати не давали від страху. Наш табір був оточений колючим дротом і

вдень, і вночі нас охороняли. Один з ромів спробував втекти, то його застрелили. Крім того, все майно (коні, вози) і нас забрали, а деякі хати ромів спалили.

- Пані Балог, я чула що вас вивозили до Чехії. Чому?
- Так, нас хотіли спалити, так

ми гадали. Ромів, які жили у чопському гетто, посадили на підводи. Спереду і ззаду охороняли німецькі солдати. Всього нас було близько двохсот чоловік. Хто не сів на віз, йшов пішки. Так ми добрались до села Лелес. Нас поселили у великий сарай, де раніше утримували коней. Було дуже тісно, не вистачало свіжого повітря. Води і харчів не давали. Діти хворіли. Яюсь ввечері прийшов солдат і повідомив нас, що вранці всіх відправлять на станцію і у вагонах відвезуть до Тербеніка, тому готуйтеся. В той період я була поранена уламком від бомби (ще зберігся шрам на носі). Коли ми добрались пішки, під час бомбардувань, навіть на деякий час знепритомніла під час вибухів. Ніяких ліків і допомоги я не отримала, хоч просила. Проте вранці солдати, що супроводжували нас, сказали, що нас ото-

чили російські війська, йти вже нікуди, що ми - вільні. Ми чули голос Хури і були дуже щасливі. Російський солдат-фельдшер, який підшов пізніше, надав мені першу допомогу. Та вони дали нам найбільший подарунок долі - свободу. Ми пішки знову пішли додому.

- Що вас очікувало вдома? Був хтось, хто вас чекав?

- Ми побачили тільки зруйновані будинки. Біля криниць, на двори були ями від бомб, лежали ще непоховані, вбиті. Ми бачили катастрофи, садизм, втрати, приниження. Багато з наших людей не змогли знайти рідних, близьких. Мій чоловік повернувся додому тільки у 1947 році вже з табору військовополонених з-під Києва.

Записала
Марія Ілліш,
м.Чоп.

ІЗ ГРОМАДСЬКОЇ ПРИЙМАЛЬНІ

ЄКГ БІДА - ПАЛА КАВЕР БІДА ДЖАЛ

Одна біда - іншу веде

У громадську приймальню "Романи Яг" звернувся житель ромського табору селища Середнє Ужгородського району на Закарпатті Мартон Гаврилович Сурмая, 1947 р.н.

Аби перевірити звернення пана Сурмая, довелося виїхати на місце. Як результат подаємо наш коментар. Його й пропонуємо читачам. Для роздумів, для науки. Бо чи не в кожному ромському таборі є власники коней і підводи, які, власне, є годувальниками родин. Роми повинні, як і водії влчазників та зарубіжних іномарок, знати правила пересування у нічний час.

Ці поетичні рядки Ліни Костенко взяті ніби з сучасного життя ромів Закарпаття. Давня приповідка - ніколи не знайдеш правди у гадже - класичне тому підтвердження. Випадох, що стався 14 вересня ц.р. на трасі Мукачєво-Ракошино з ромом Сурмаєм, засвідчив про незнання ромами правил пересування на гужовому транспорті автошляхами у нічний час. Працівники ДАІ теж, у свою чергу, використавши цю обставину, тобто, що у нічний

*Прости, прости їм, Боже, вони брели віками,
трагічно несеїдомі своєї темноти
і тільки час розсудить цей біль недотарканий
цей кров'ю обквітлий діалог правоти.*

Ліна Костенко, "Циганська муза"

О вурдонати тробуй те інкрел дромеско чачіпе І візник мусить дотримуватися правил

час не можна пересуватись на підводі без світлових відблискувачів, або освітленням на задку воза ліхтарем, що призвело до зіткнення ромського воза і престижної іномарки. Це, так би мовити, фабула справи.

А далі починається незрозуміле. З розповіді Сурмая, а він до нас звернувся за допомогою, ми дізнались, що віз з металобрухтом був заповнений доверху. (Ще дуже радів, що зміг знайти стільки). Тому візок рухався до сільської поволі. У вересні темніє вже близько 19 години. Перше зіткнення сталося, як завжди, несподівано. Іномарка, вдаряючи у віз ззаду, призвела до пошкодження заднього лівого колеса. Водій машини викликає по мобілі міських представників ДАІ та їде геть. Роми записують номер машини і передають міліціонерам, які виїжджають на місце події, але, з'ясувавши, що ром живе у сусідньому районі, їдуть геть. Поламаній віз стоїть на узбіччі (наскільки це дозволяють розміри дороги), коли в нього "врізається" друга іномарка з такою силою, що металобрухт сплиється з воза, травмує Сурмая, а дерев'яні частини воза травмує коня. Тепер на місце аварії виїжджають представники районного відділення ДАІ, проводять розслідування. І незважаючи на те, що повторний наїзд на віз стався, коли останній вже був поламаний і стояв на узбіччі, групою міліціонерів було визнано, що ром винуватий.

Сурмая відвозять у централь-

ну лікарню м.Мукачєво, де йому надається допомога (накладають шви на голову), госпіталізують.

Вранці до нього наводуються і вимагають оплати за ремонт іномарки у сумі і тис дол США.

Звичайно, у рома такої суми немає. Незважаючи на те, що у Сурмая був стресовий стан, анаслідок ударів голови і того, що сталося, у нього вимагають підписати документи, що він ніби немає ніяких претензій до водія автівки. Зрозуміло, що під тиском, він це робить, але далі, коли його стан поліпшується, розуміє, що вчинив необачливо. Чому він має платити водієві за те, якщо не він здійснив наїзд, не він врізається у задню частину воза. А винуватий той, хто врізається ззаду, завдавши тілесні ушкодження тим, хто сидів на возі, травмувавши коня і доламавши візок.

У нашій розмові капітан районного Мукачєвського відділення ДАІ запевняв нас, що у всьому винен саме ром, через відсутність відблискувачів на задній частині воза. А якщо у водія автомобіля немає ні дальнього ні ближнього світла? Як він їзав, якщо здійснив наїзд на візок, що стояв на узбіччі дороги?

Питання, питання... От і виходить, що через свою необзанність кров'ю платять роми за свою правоту. Хто роману відшкодує вартість коня, який після травми тепер не може ходити, ремонт візка, оплату лікування?

Єва Сюрет

КНИЖКОВА ПОЛИЧКА

Нейві бввіт голландського антрополога Новий твір голландського антрополога

Минулого року у видавництві "Свенас" (Київ) вийшла книга Маттієс ван де Порта "Цигани, війни та інші приклади неприборканисті" з підзаголовком "Цивілізація та її прикроці у сербському місті".

Автор, відомий голландський антрополог, котрий живе і працює в Амстердамі, провів у Сербії більше року і був свідком початку там війни.

У книзі розповідається про жахливі події війни, про тяжке життя суспільства й загоснення ран розрухи у воєнний час, про голод, холод і поневіряння тих, які втратили житло або рідних. Знайти безпечний притулок в іншій країні під час зими, без даху над головою, без харчів або тепла було нелегко Народ Сербії, зауважує Маттієс ван де Порт, ніколи не мав гіршого періоду в історії. А югославські політики не виконували своїх обіцянок, ігнорували попередні домовленості та діяли так, як було найкраще для них на той час.

Автор бачив кров на снігу та мозок, розмазаний по стіні, по дорожжючому брудними дорогами Сербії разом з Іану Хоувелдом, який супроводжував його. Розповідаючи про жахливі події війни, автор також наголошує, яке місце посідають у цій ситу-

ації ромів, що завжди були помітними діючими особами сербського соціуму.

Ця книга базується на бесідах, які Маттієс ван де Порт вів упродовж кількох років з багатьма прогресивними представниками Сербії, прагнучи зберегти багатом і їхню анонімність. "Мої батьки та моя родина - у повному її складі - були неочинним джерелом підтримки впродовж особливо важких періодів дослідження", - зауважує автор.

Валентина Ткаченко

Барі патів 200-берша кай аракгаділас о Лайош Кошут Урочистості на честь 200-річчя від дня народження Лайоша Кошута

На початку ХХ століття нинішня пл. Шандора Петєфі носила ім'я героя угорського національного руху 1848-49 років Лайоша Кошута, який у 1889 році став почесним громадянином Ужгорода.

19 вересня 2002 року на площі зібралось багато представників угорської й української інтелігенції, працівники облас-

ної держадміністрації, гості з Угорщини та жителі міста і області.

Урочистість відбулася на честь 200-річчя з дня народження Лайоша Кошута і відкрила меморіальної дошки на одному з будинків, що на пл. Ш.Петєфі.

А уці ці заходи були організовані Товариством угорської інтелігенції Закарпаття.

Аме патяс Тумара патіваке, ай чачіпнаске Сподіваємось на Вашу порядність, справедливість

Генеральному прокурору України
п. Піскуну С.

Копія: Міністру внутрішніх справ України
п. Смирнову Ю.

ЗВЕРНЕННЯ

Шановні доброді!

Вже вкотре звертаємось до Вас, а результатів Вашого дієвого контролю та впливу на безпосередньо підлеглих Вам осіб не відчувається.

6 липня 2002 року в мікрорайоні "Шахта" в м. Ужгороді групою нетверезих підлітків до смерті було забито рома Бучка Калмана Калмановича. Мати залишилася без сина, який був єдиним годувальником в сім'ї. Ужгородським міським відділом УМВС України в Закарпатській обл. було порушено кримінальну справу. Після подібного звернення до Вас, справу було передано в провадження слідчого Ужгородської міської прокуратури. Ромська спільнота м. Ужгорода сподівалася, що працівники прокуратури будуть неупереджено та об'єктивно розслідувати всі обставини цього злочину.

Проте виявилось, що особи, які були причетні до цього вбивства, перебували під вартою, через деякий час були звільнені з-під арешту і нині вільно перебувають на волі. Це до вересня цього року під вартою утримувався обвинувачений, який безпосередньо завдав удари по

голови лежачого рома металевим стільцем і який визнав себе винним у вчиненні цього злочину. І ось на початку вересня 2002 року містом поширилися чутки, що навіть і цього обвинуваченого відпустили на волю, змінивши йому запобіжний захід на підписку про невиїзд.

Таким чином, через три місяці з восьми затриманих за вбивство рома Бучка К.К. українців під вартою жодного не залишилося.

Ми, лідери ромських організацій м. Ужгорода, занепокоєні таким зухвалим та цинічним ставленням до нашої народності, адже варто згрішити якому-небудь рому, то відразу, навіть за незначну крадіжку металевого бідона чи курки, ця людина відразу опиниться за ґратами. І нікому не буде справи, що у бідолохи діти не нагородовані, батьки хворі й роботи немає. Скільки ромів перебувають у місцях позбавлення волі за незначні проступки, які не становлять підвищеної суспільної безпеки. Та проте, коли злочин вчинено щодо рома, та ще й підлітком - українцем, в якого батько працює у правоохоронних органах, то можна бути впевненим, в цьому разі закону не існує, спрацює безкарність, яка породжує всездоволеність.

І після цього нас запевняють, що в Україні не існує дискримінації щодо ромської національної меншини.

Шановний пане Генеральний прокуроре!

Ми наполягаємо на об'єктивному розгляді згаданого вище кримінальної справи, притягнено до відповідальності всіх причетних до вбивства Бучка К.К. осіб, чим би дітьми вони не були. Якщо ми декларуємо, що Україна є правовою державою, то так воно повинно бути не тільки на словах та папері, а й у реальних справах.

Ми сподіваємось на Вашу порядність та справедливість.

З повагою,

Президент Асоціації ромських громадських організацій "Єдиність" Аладар Адам

Голова ромського культурно-просвітницького товариства "Ром Сем" Аладар Пал

Голова ромського товариства Рома" Йосип Адам

Голова обласного ромського товариства "Амаро Дром" Аладар Пал

Ужарав ме, со о чгаво авела... Чекаю я, що син прийде...

Аранка Калманівна Бучко, мати:

- Чекаю я, що син прийде... Та й як не чекати, хитло то рідна кровинка. Дитину мою згубили задарма, нащо. Підійшов там і стояв. Я сорок шість років маю і ще не чула про таке. Бо можуть і далі вбивати, коли все залишиться безнаказним.

Мої переживання може зрозуміти кожна мати, мені син Руслан розказав усе, як було: як утікали, як його догнали. Досі тоді кричав: "Не вбивайте!", а потім: "Вставай, шось говори... Коли прийшла "швидка", то Руслан просився від людей: "Чи убили брата, чи живе?" Відповідають: "Мертвий". Я пішла до міліції. Ніхто там мене не хотів вислухати.

Опісля я, плачучи, пішла додому. Треба було готуватися до похорону. Тіло сина привезли додому. Похорон, за нашим звичаєм, був на четвертий день. Зійшлося дуже багато людей, друзі сина.

Син був ще не одружений. Мав дівчину. Мав намір створити сім'ю.

Спливло уже кілька місяців, а щемким болем озивається трагічна історія з сином. Аранка Калманівна Бучко ніяк не може повірити, що не заїде він до хати, не розкаже де був, що робив. Сестри, двадцятирічна Надя і шістнадцятирічна Алла, теж пам'ють слози, коли розповідають. І брат Руслан.

Руслан Бучко, 1982 р.н., брат:

- То було з п'ятниці на суботу. Мені страшно розповідати про це. Одні деталі забуваються, а інші - виривають знову. У кафе зібралася компанія. На столах були горілка, вино. Один грав на гітарі. Брат слухав музику. Біля мене на терасі стояло десь 10 чоловік. Один почав прикипуватися. Мовляв, чого ти стоїш? Я відступив убік, пришвидчив кроки. Один ударив мене в щелепу, став колати. Удари припали й на нирки. Став тикати. За мною почалася погоня. Втік

додому. Двоюрідний брат теж тікав. Ми двоє добили до онкодиспансеру. Я попереду, а він за мною позаду, десь на 5-6 метрів. Була десь 2 година ночі. Далі 8-9 чоловік почали його бити. Він

Най сога е біда те потінес Нічим не виміряти горе

кричав. Досі у вухах: "Не вбивайте мене!". Били палицями, металевими ніжками від стільця.

Я повернувся й побіг до брата... З двоюрідним братом робили йому штучне дихання. Не дихав. Ми не повірили. Побігли дзвонити. Найближче була п'ятиповерхівка. Забігли в під'їзд. Загрюкали в перші двері на першому поверсі. Вийшов немолодий чоловік. Попросили його подзвонити. Викликали міліцію і "швидку".

"Швидка" приїхала через 10-15 хвилин. Брат лежав у крові. На моє запитання, що з братом, лікар відповів, що він мертвий.

Я і двоюрідний брат підняли тіло й поклали в "швидку". Приїхала міліція і забрала не тих, хто вбивав (вони втекли). А тих, хто там був. Ночував я і всі інші в міліції. Десь 12 нас було. Із ромів був один Женя. Я прийшов додому і про все зразу розповів.

ЖУТИСАРЕН, ЛАЧЕ МАНУШАЛЕ, ТЕ БОЛДЕН ПАЛ ПАЛЕ ЛА РОМАНЯ ДАЙОРАКЕ ЛАКЕ ЧГАВОРЕН

Допоможіть, люди добрі, повернути згорьованій ромській матері її дітей

Пригода, яка сталася з матір'ю п'яти дітей, жителькою Ужгорода, вул.Белінського, 13/46 Сурмай Сильвією Ігнатівною, облетіла майже усе місто. А дізналися про все через заяву згорьованої матері, яка звернулася до начальника УСБ України в Закарпатській області п.В.Ф.Підбояльничого в обласну прокуратуру. Цю заяву опубліковано у газеті "Правозахист" 19.09. 2002 р. Адже злочину ніякого Сильвія Ігнатівна не вчинила.

Рч у тім, що їй довелося віддати своїх дітей, сина Віталія та дочку Сильвію, через скрутне матеріальне становище і відсутність належного житла у Чинадівській дитячій будинку. Материнства її ніхто, за її словами, не позбавляв. Дітей вона туди влаштувала, як розповідає, тимчасово, поки не вирішиться питання з житлом. Правда, відвідувала рідко, аби не травмувати душу дітям. Останній раз вона приїжджала на день

народження сина у серпні минулого року, а коли приїхала в черговий раз 20 серпня 2002 року до своїх дітей, то повідомлення, яке вона отримала від заступника директора дитбудинку, приголомшило її і було, як гімн середнього неба: "Дітей нема, вони усиновлені через Мукачівський районний суд".

Від цього повідомлення Сильвія Ігнатівна майже знепритомніла, образи й несправедливості края-

ли її серце. У розпачі мати почала домагатися реальної відповіді від керівництва Чинадівського дитбудинку, яким чином це зроблено без її відома і де її діти. А взагалі, чи живі вони?! Що їй вдалося дізнатися від інших дітей та персоналу дитбудинку, то те, що Віталія та Сильвію було вивезено вночі на іномарці. І нібито діти вночі хотіли втекти, бо не хотіли їхати з тими людьми.

Заплакана ромська мати зас-

мучена і з болем у серці повернулася додому. Вона просить правоохоронні органи і звертається особисто до прокурора п.В.Ф.Підбояльничого та й до всіх добрих людей повернути їй дітей, яких без її відома незаконно позбавили батьківських прав. Встановити, чи живі діти і чи знаходяться на території України. З житлом питання уже вирішено, і є всі умови повернути їх у рідну оселю.

Ернест Бучко

КОЛЬОРИ ТВОРЧОСТІ: ВИВЧАЄМО ПРОБЛЕМУ

Состар ратісайол культурно візитка Закарпаття?

... Чути десь циганські
виграють музики.
Чути спів циганський,
що з серця б'є...

Михайло Козмириненко.
Переклад з ромської
С.Келара

1. Музи на... продаж?

Наш візит в одну з квартир по вулиці Швабській (вулиця Міннайська) в Ужгороді увінчався фіаско. Виявилось, господар учора виїхав у Москву. Дружина, дізнавшись, що хочемо розказати про його творчість у народній газеті "Романі Яг", забідкалася: чоловік-музикант навідується далеко (себе, з столиці Росії) рідко, бо витрати на дорогу значні, та й роботи має багато. Його, класного музиканта, запрошують (як має вільний час від основної роботи - працює в престижному столичному ресторані) і на весіллях зіграти, й просто на вечірках, чи в компаніях "вільних музикантів", які збираються то в одного, то в іншого...

Талановитий музикант із області, що побіля наших західних кордонів, свої "духовні скарби" (я прошу пробачення в тих, хто прочитає цю статтю) змушений продавати у... столиці колишньої імперії - Москві. Він, увесь перейнятий щирим захопленням незрівнянною красою наших Карпат, черпаючи з її глибин запашну красу, яка виливається в мелодії - неповторні за звучанням, що увібрали татун предків, котрих доля змушувала долати пустелі. Та що робити, коли вдома за свою працю не може продавати сімю.

- А що робити? - щиро мовить інший музикант, - аж зупиняється серце від слів, - у нас вдома й найталановитішим немає роботи... Там, у столиці Росії, згаданого музиканта всі поважають. У Хелії, Угорщині трудяться кращі з краєди.

Не хочу називати прізвище цього артиста, а також його колег. Так-так, ромського неперецінюваного музиканта-артиста прийняла Москва... Очевидно, дає себе знати талант...

Та хіба він один-одинокий із Закарпаття?

Десятки моїх дзвінків у різні культурно-мистецькі організації,

Чому тьмяніє мистецька візитка Закарпаття?

Видається, ці рядки відомого ромського поета Михайла Козмириненка вилилися з його душі не через постальгію за колишнім життям в есе-сері. Цьому народу ніколи не жилося легко. Де б його представники не працювали - в кузні, в кол-

госпі чи радгоспі, на підприємствах або у сфері культури.

Та сьогодні хочеться поміркувати на тему: "Чому тьмяніє мистецька візитка Закарпаття?"

як і листи в чужі держави, назвали багато імен. Таку с'яку інформацію збирала про суми, за які "купують" у столиці (та інших великих містах Росії) відомих музикантів (як і футбольістів!).

Згаданий нами ужгородець, за свідченням його близьких, отримує 500 доларів на

"номер" (пісню, музичний твір - ЮЗ.) отримуємо 2-5 гривин.

Колись престижний музикант, який грав (і в Москві!), годинами з колегами (теж музикантами!) очікує, хто захоче послухати ромську музику. Та й чи лише переважають свої, народні твори?

Однак перед тим, як осудити таке "побутово-

Що там говорити. Авторці цих рядків довелося писати в "Романі Яг" про ромського скрипальця, котрого (лише однораз почувши в арт-кафе) запросили на роботу в... Францію. Музикант виявився незговірливим. Попросив, аби забрали грати французам весь ансамбль.

Зустріч закінчилася тим, що невдовзі скрипальць позбувся скрипки - в газеті писалося, що хоч вона не роботи Страдварі чи Амати, а все ж її... двісті лг. На вулиці напали, побили...

Але повернімося до початку. Останнім часом у Закарпатті державні ЗМІ "затрубили" про фестивалі. Навіть у віддалених районах їх проводять. Все це б нічого. Однак фестивалюють гадко, себто білі. Шодо ромів, то щось не чути, аби вони викликали інтерес.

Під час останнього відрядження на виноградишину (а в одинадцятому номері газети місцевого матеріалу виїзної редакції "Романі Яг" про жінцтво району), довелося мати розмову зі заступником голови райдержадміністрації Іваном Андрійовичем Голубою. Вона приємно вразила: пан Голуба повідомив про організацію ромського хору в селищі Королево, де розміщений великий ромський табір. Це лише початок. Однак обнадійливий. Учасники хору вже мають і концертний одяг.

Іван Андрійович заторкнув питання про проведення семінару керівників нині діючих і колись відомих і "замовкших" на довгі літа самодіяльних художніх колективів, окремих виконавців.

Розумію: нинішньому керівництву Закарпатського обласного управління культури, заслуженому діачеві мистецтв України панові Петру Михайловичу Раку не до розвою ромського мистецтва. Своїх проблем вистачає. Але, можливо, обласні ромські культурно-просвітні товариства пролявлять бійцькі якості та організують подібний семінар.

Він давно на часі.

Юлія Зейкан

На світліні: свято ромської культури в Ужгороді (1985 рік). Іван Лакатош та його дружина Сільвія друкать в пісню (ромський табір с.Руські Комарівці на Ужгородщині. 2002 рік).

місяць. Окрім того, ресторанный агенція (чи асоціація) платить за житло (однокімнатну квартиру чи гуртожиток) ще певну суму. А 100-200 доларів заробляє поза роботою...

2. Радванський квартет

На пальцях однієї руки можна полічити яскравих представників ромської музичної культури, котрі за свою роботу (музичну!) в Ужгороді чи інших містах Ук-

раїни отримують бодай третину від суми їх "московського заробітчанна".

Аби не бути голослівною, наведу промовистий приклад.

Четверо музикантів, а їх чи не щодня бачила, заходячи в кав'ярню "Нива", що розташувалася на околиці "Радванки", аби заробити собі на шматок хліба, "продаються" за кілька гривень.

Граємо, власне, увечері, хоча й удень, буває, трапляються очокі послухати нашу музику... За один

розважальне мистецтво", покладаюмо руку на серце й згадаємо: хто винен, що люди, знані в музичних колах не лише своєї області, а й далеко за її межами, перебувають, як кажуть, на грейцар?

Четвірка музикантів "Радванки" прямо чи опосередковано залежать від примх слухачів. Вони з'являються не так і часто. Уявіть собі настрої тих, хто колись грав на престижних сценах, коли їм замовляють музику представницькі бізнесу, себто крутяки.

Баре Ком'яти - гав поетично Великі Ком'яти - село поетичне

До читачів всеукраїнської ромської газети треба б іти, звісна річ, із віршами, які б хвилювали увагу, представляли нові імена. Та хочеться сказати, що для того, аби зростала творча людина, необхідні відповідні умови. Освіта. Всього цього нема у авторів, чії проби пера (з ризиком) публікуємо. Жоден із них не претендує на звання поета. Просто з їх душ виливаються рядки, які вони записують на папір, читають друзям. Журналісти "Романі Яг" побували у цьому селі (див. газету від 28 серпня 2002 року).

Ю.З.

Чи буде колись

Чи буде колись кінець
такого життя? - запитую я
Можє, грішина

й молитися треба
Господу Богу?

Слід любити усіх
одне другому допомагати.
Бідним милостиню давати
Ісусу молитви складати.

Людмила Штефанко,
1966 р.н.
10 серпня 2002 року

Ромська доля

Ромська доля така тяжка.
Весела і дуже рясна.
Роми світлом блукають.
Щастя й долю шукають.
Ой, ромале, трудно жити,
Що робити, не муштисити?
Ходять світлом, цюць шукають
Горді рами - парод вільний,
Незалежний, непокірний,
Пісні й танці - як розрада.
Всі веселі, дуже раді.

Ольга Бумбі, 33 роки.

Любов сліпа

Що лишилося з тих слів,
котрі говорила?
Серед тиші нічної в любові
зіпталась мила.
Слова бальзамом мені,
забути не можу.
Губи твої медові
затривожають.
Зірки ласкали нас,
вечором літнім,
Був він добрим для нас,
напосний ніжністью.
Бачив у твоїх очах
одні троянди.
І був п'яний тобою,
сліпий, моя рідна.
Пахоці зуб твоїх,
п'янкі,
Як не закохатися?
Любие, люблю зізнаюся тобі
Полум'ям позначений.
Василь Дюрі (Д.В.Г.),
1976 р.н.

Про що писали в перших номерах газети "Романі зоря" (серпень 1930р)

РОМСЬКІ КОЛГОСПИ

Створено перший в Запорізькій області ромський колгосп із десяти земських сімей, в яких нараховується 55 чоловік. Колгосп займає 197 гектарів землі. Місцеве населення з великим інтересом ставиться до цього колгоспу.

Про цей колгосп дізналися роми Одеси та інших міст і поспіли ходоків дивітатися, чи могли б і вони увійти у цей колгосп.

ДИТЯЧІ САДКИ

В Москві на Спаській заставі відкритий перший ромський дитячий садок. Профінансувала цю акцію кооперація споживачів і Ром.

А у місті Томськ створилася група, яка має на меті ліквідацію неписьменності. В групі тільки роми, (складається з 46 чоловік). Ніхто із них не пропустив жодного уроку.

